

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK FORENING

FOR

GRAASTEN BY OG EGN

1975

INDHOLD.

Mindestene fra krigen 1848-49-50.	-2-
To mindesten i Gråsten skove.	-9-
Mindesmærket for A.D.Jørgensen.	-12-
Mindesmærker for genforeningen.	-18-
Kirke-Inventarium for Kvers Kirke.	-21-
En Overladelses- og Aftægtskontrakt.	-35-
En Smedekontrakt fra Rinkenæs.	-37-
Til medlemmerne.	-40-

Forord.

Hermed har vi fornøjelsen at udsende det første årsskrift fra Historisk Forening for Gråsten by og egn.

Det er beskedent, men vi håber, det med årene kan vokse sig større og fyldigere. Hensigten er hvert år at bringe en række artikler, der fortæller om by og egn.

Vi har i dette første årsskrift indledt med at beskrive nogle af de mange mindesten, der findes inden for foreningens område. Vi vil ikke alene nøjes med at konstatere, at der står en sten her og der, men vil forsøge at finde frem til baggrunden og fortælle historien om de pågældende mindesmærker. Vi har foreløbig registreret 22 mindesten. I år beretter vi om 9 af dem, men fortsættelse følger.

Vi vil også gerne bringe artikler om gårde, huse, slægter og enkeltpersoner, og på grundlag af gamle arkivalier, der måtte blive afleveret til vort lokalhistoriske arkiv, fortælle om begivenheder, der har fundet sted, og hvorledes tilværelsen formede sig for tidligere slægter.

I år bringer vi således en afskrift af Kirke-Inventarium for Kværs sogn. En overladelseskontrakt, der beretter lidt om, hvad en aftægtsfamilie skulle klare sig for, samt en smedekontrakt fra Rinkenæs.

Det er styrelsens håb, at årsskrifterne kan danne baggrund for bogen om Gråsten by og egn, som med tiden bør skrives.

Skulle nogle af vore læsere ligge inde med stof eller have lyst til at nedskrive erindringer, vil vi meget gerne i forbindelse med dem. Alt har interesse. Og så håber vi, man vil modtage vort første årsskrift med velvilje og ønsker Dem god fornøjelse.

Skriftudvalget.

Mindestene fra krigen 1848-49-50.

Rinkenæs.

Omtrent hvor hovedvej 8 og Fjordvejen mødes i den vestlige udkant af Rinkenæs, står på vejens nordlige side en groft tilhugget granitsten. Stenens facon leder tanken hen på de ledsten, der står ved egnens marker. En stor hængeask breder sine grene over stenen.

Stenen er sat som minde om den første danske soldat, der faldt i den første slesvigske krig.

For de fleste vil slaget ved Bov d. 9 april, nok være det, man forbinder med felttogets begyndelse, men både hær og flåde havde været i kamp før denne dag, og begge værn havde haft tab ved Flensborg fjord, nemlig i Rinkenæs og på Holnæs.

Den danske hærs hovedstyrke kom fra nord over Haderslev og Åbenrå. Venstre Flanke kom over Als, rykkede frem gennem Sundeved, og stod d.5 april i Gråsten.

Insurgenterne havde besat Flensborg og egnen omkring Kruså mølle. Fra denne stilling foretog de en recognoscering mod Sundeved, for at se, hvor langt flankekorpsen, der blev ledet af oberst Schleppegrell, var rykket frem, og tillige med den opgave at arrestere den kendte danske stænderdeputerede, tingskriver Peter Jepsen, der boede i Rinkenæs.

Recognosceringen blev ledet af en preussisk kaptajn Kastler, der var stabschef hos oprørsherens general Krohn. Styrken bestod af et korps Kielerjægere og en eskadron dragoner. De rykkede frem ad vejen over Holdbi og Hokkerup mod Rinkenæs.

I Rinkenæs stod fortroppen af det danske flankekorps under ledelse af major Schepelern, der havde to kompagnier af 1. Jægerkorps til sin rådighed.

Ved middagstid d.6 april kom en bonde fra Hokkerup ridende i fuld galop. Han fortalte majoren, at fjenden var på vej. I største hast blev der opkastet en lav vold tværs over vejen lidt vest for Benniksgard, og man forberedte sig på kampen.

Insurgenterne rykkede frem under stærk skydning. Fra dansk side blev der svaret igen, og ca. 100 m. fra Rinkenæs gik angrebet i stå. Da majoren lod et kompagni rykke frem fra Tørsbøl, følte fjenden sin venstre flanke truet og trak sig tilbage. Det blev således ikke noget større slag, der fandt sted. På dansk side faldt en mand af 1. Jægerkorps, Sejr Steffensen, Botterup. Læser vi om begivenheden i samtidige beskrivelser, er det ganske pudsigt, at læse at soldaterne optog det som et godt varsel. Sejren blev på vor side. Et sted hævdes det dog, at den menige soldat tog det som et dårligt varsel, at Sejren døde. En opfattelse, der dog kun rådede i tre dage, så var sejren ved Bov en kendsgerning.

Mindesten hvor Seier faldt d. 6.april 1848.
Rinkenæs Overby.

Seier Steffensens gravsted på
Rinkenæs gamle kirkegård,

I den lille fredelige Rinkenæs by, gjorde fægtningen et stærkt indtryk. Man følte, at de danske soldater havde forsvaret specielt byen og dens beboere, og helt urigtigt var dette jo ikke, da fjendens ærinde også var at hente den afholdte tingskriver Jepsen. I Rinkenæs havde man pludselig fået krigens alvor ind på nærmeste hold, og selv om det kun var en lille, og set med nutids øjne ubetydelig episode, så har det i 1848, for det lille landsbysamfund været en voldsom oplevelse, der virkelig som det står på stenen, " - voldte byen skræk og fare." Det ser vi af en beretning, skrevet 60 år efter, af en der oplevede begivenhederne som 7 årig.

Han fortæller, hvorledes folk flygtede ud af husene, nogen endda i strømpe-sokker. Alle skyndte sig mod Egersund for med færgen at komme over til Broager. Tingskriveren var taget ned til Dalsgårde, hvor han fra stranden blev roet ud til orlogsskibet "Hekla". Da fægtningen var endt, vendte den opskræmte befolkning atter hjem, og man har følt trang til at takke og mindes den unge Sejr, der gav sit liv.

Man rejste så den grå, prunkløse sten, på hvilken vi læser:

Minde om den 6 April 1848.

Første Skud fra Krigerskare
Voldte Byen Skræk og Fare,
Men med Tak og Pris og Hæder
Broderlig vi mindes Eder,
Som ved Krigens første Møde
Sejr vandt, hvor "Seier" døde.

Det var den Rinkenæs degn, der havde forfattet, de kønne og rørende ord. Efter sigende blev stenen i 1849 væltet af Slesvig-Holstenerne. Gårdejeren, på hvis grund stenen stod, gemte den i sin lade til krigen var forbi, og stenen blev så atter rejst. Man vil også vide, at stenen igen i 1864 blev væltet af preussiske soldater, men en preussisk husarritmester befalede den rejst igen og satte vagt ved den.

Men også på Rinkenæs kirkegård, hvor Sejr blev begravet, satte beboerne ham et minde. En stor, smuk sandstensplade med ornamenter om en oval, i hvilken der står:

Herunder hviler det første Offer for Fædrelandet i Krigen 1848, Seier Steffensen, Botterup fra Vejle Amt, født d. 29. Juli 1823.
1. Jægerkorps 4de Compagni, faldt i Rinkenæs-Overby d. 6. April 1848.

1 Mos. B. 50.44.+) See jeg døer, men Gud skal være med Eder.

Fred med Dig vor Broder Seier. Hist Du Sejrens Palme ejer.
Thi Dit Løsen var for sand: Gud og Konge, Fædreland.
I det gaadefulde Møde Du for Danmark stred og døde.

Man gætter sikkert ikke galt, når man også tillægger degnen de indhuggede ord, der er holdt i tidens lidt patetiske stil, men varmt følte.

I mange år blev de to mindestene utrættelig og trofast passet af gårdejer Hanssen, Nørremølle, H.P. Hanssens far.

+) Her er sket en fejl, da teksten er blevet malet op. Der skal stå 50.24. Litt. Hector Boeck. Danske Mindesmærker og Krigergrave i Sønderjylland. Sprogforeningens Almanak 1908. S 71 ff.

Foto. Chr. Klinge.

Mindesten i "Godtes Grue" over 3 faldne
fre 2 bataillon i det Weimarske kontingent.

Graasten 1849.

Fjernt fra alfar vej og ikke let tilgængeligt, er der i Godtes grueden lille skovklædte slugt øst for gården Dyrkobbel - et mindesmærke over tre tyske soldater, der er faldet der d. 5 april 1849.

Krigen 1848-50, der begyndte som et dansk - slesvig-holstensk opgør, blev under Preussens formynderskab til en krig mellem forbundsstaterne i Tyskland og Danmark.

Da våbenstilstanden efter felttoget i 1848 blev bragt til ophør i foråret 1849, rykkede den danske hær fra Als ind i Sundeved, og d. 3 april stod dens forposter på en linie fra Nybøl nord, over Adsbøl, Bøjskov og Blans ned til Alssund. Overfor denne linie stod den slesvig-holstenske brigade.

Både d. 3. og 4. april havde der været mindre træfninger, hvor de to hære "føjte hinanden lidt på tænderne". D. 5. april oprandt, uden at der skete noget, og den preussiske overgeneral v. Pritwitz bestemte sig for at rokere lidt om på styrkerne, idet han beordrede den slesvig-holstenske brigade at rykke mod nord og besætte området omkring Felsted. Som afløsning i området ved Gråsten lod han den kurhessiske brigade rykke frem fra Hokerup-Rinkenæs.

Den kurhessiske brigade bestod af forskellige tyske småstaters kontingenter, således var hertugdømmet Sachsen-Weimar-Eisenach repræsenteret med en styrke på en bataillon på ca. 1000 mand. med i denne bataillon var de tre unge, der skulle finde deres sidste hvilested fjernt fra hjemstavnen. De krigeriske begivenheder ved Gråsten d. 5. april var så beskedne, at Generalstabens værk kun nævner det med en enkelt linie, hvor det hedder:

"Under den kurhessiske brigades fremmarch blev den i nærheden af Gråsten beskudt af vore kanonbåde, hvorved den Weimarske bataillon havde et tab på 3 døde."

Mindesmærket over de tre faldne, Carl Jäger, Friedr. Mejer og Carl Machenhauer er ret pompøst. På en høj sokkel er øverst en sort, poleret marmorplade med de faldnes navne. Hvornår og hvem, der har foranlediget mindestenen rejst, kan desværre ikke oplyses.

Adsbøl. 1849-1850.

Ved den forpostfægtning, der fandt sted d. 3. april 1849 ved Adsbøl, faldt Mads Hansen Søhuse, og han blev begravet på Adsbøl kirkegård. En poleret granitsten vidner herom.

Indskriften på stenen lyder: Denne Steen satte det Danske Folk over Mads Hansen Søhuse, af 1 Forstærknings Jægercorps 2 Comp. nr. 185, falden i Kampen for Fædrelandet d. 3. April 1849. Tilligemed over 16 paa Graasten Lazareth i Aarene 1850 og 1851 afdøde danske Krigere, som hviler med ham herunder.

Blandt de mangfoldige mindesten over faldne fra krigen 1848 -50, der findes i landsdelen, har et stort antal indskriften: Denne Steen satte det Danske Folk -.

Alle mindesten, der har de ovenfor citerede ord indhugget, er betalt af penge, der indkom ved en landsindsamling, som påbegyndtes d. 20. juni 1851, og som ialt indbragte 11.218 Rdlr.

Initiativtageren til indsamlingen var "den gamle Feltpræst", provst Høyer Møller. Han havde sit virke ved garnisonerne i og omkring Slesvig, og kom på sine rejser ofte over Isted hede. Han opdagede da, at mange af de faldne var blevet begravet på marker, i moser og grusgrave, og allerede i 1851 var mange af disse grave vanskelige at finde. Græsset var vokset over dem, og kun den lokale befolkning vidste, hvor de var. Høyer Møller fik da den ide at åbne gravene og samle de faldne fra Isted i en større fællesgrav i Slesvig. Han fik bistand fra kommandanten oberst Hans Helgesen, der stillede soldater og vogne til rådighed. Høyer Møller drog ud om morgenen med sine hjælpere. Sidst på dagen kom de hjem med de jordiske rester af venner og fjender, som blev jordet i to grave på Michaelis kirkegård i Slesvig.

Høyer Møller havde to motiver, til det arbejde han påtog sig. For det første forekom det ham forkert, at de faldne skulle forsvinde sporløst i skove og moser, og for det andet ville det, når de var samlede i en større grav, være muligt at rejse en mindesten over dem.

For at skaffe midler til mindesten, indhegning af gravpladser, køb af jordstykker, dannede Høyer Møller sammen med obersterne Helgesen, Testrup og Schepelern en komite. Først skulle man imidlertid have krigsministerens tilladelse, hvilket man også fik, ganske vist med den noget ejendommelige mundtlige kommentar: "Jeg anser det for en pauvre ide, når man ikke kan skrive sit navn i historien, kan man ikke skrive det i sten." Komiteen udsendte så et opråb om at give et bidrag, og resultatet blev over forventning. Folket delte åbenbart ikke krigsministerens anskuelse, og indsamlingen gav som nævnt over 11.000 Rdlr.

Det blev overdraget arkitekt Wimtrup i Flensborg at lave udkast til monumenter, og komiteen udvalgte 7 forskellige typer, varierende fra obelisker, søjler til marmorplader eller granitsten som den på Adsbøl kirkegård. Den kendte billedhugger Klewing i Flensborg leverede dem. Stenen på Adsbøl kirkegård beretter, at foruden Mads Hansen Søhuse er tillige 16 andre lagt til hvile i dette gravsted.

Adsbøl kirkebog oplyser kort navnet på disse 16 unge mænd, dog er der ved en af dem tilføjet-" Modtaget efter begæring Sakrementet v/ pastor Feilberg, Ulderup." Vi kan også se, at deres hjemsted for de fleste er Fyn, og som dødsårsag er anført Tyfus, og de 16 er døde i tidsrummet 28/10- 1850 til 18/1-1851, så man aner, at der under de primitive forhold og manglende hygiejne har været en tyfusedepidemi på lazarettet, der havde til huse i Palæet.

Mads Hansen Søhuses gravsted på Adsbøl kirkegård.

To Mindesten i Gråsten skove.

I skovene ved Gråsten, Dyrehaven og Roden, findes to sten, der fortæller om jagtbegivenheder. Begge sten er rejst på foranledning af hertug Ernst Günther, og begge sten er tidligere ledsten, på hvilke man har slebet en glat flade, hvor teksten er indhugget.

Ernst Günther var født 1863, og var ikke myndig, da hans far døde i 1881, så først i 1884, da han blev myndig, overtog han Gråsten slot, som han mest benyttede som sommerresidens. Den unge hertug var ivrig jæger, og da han 24 år gammel nedlagde sin første buk, har han ment, at denne bedrift måtte huskes, og lod rejse en sten på det sted i skoven, hvor bukken faldt. Stenen står i Roden skovs nordøstlige område ikke helt let at finde, da den står ca. 30 meter fra vejen i ret tæt underskov. Ved elskværdig medvirken fra skovrider Morvilles side, er stenen i 1975 blevet rensset og indskriften malet op, så det er let at læse:

Hier schoss Herzog Ernst Günther den ersten Rehbock am 23 Mai 1887.

Den anden sten står i Dyrehaven, og den er lettere tilgængelig. Hvor vejen Konkkel slutter ved Dyrehaven, skal man straks efter at være kommet ind i skoven følge skovstien mod nord, man vil da ca. 150 meter fremme se en groft tilhugget ledsten. Endnu ses tydeligt rester af jernknagen, der har båret markleddet. Indskriften på denne sten lyder:

Seine Majestät der Kaiser und König Wilhelm II schoss hier unter Führung Seiner Hoheit des Herzogs Ernst Günther einen Rehbock am 8 Septbr. 1890. Når denne sten er rejst, skal det nok ses som en hyldest fra hertugen til den kejserlige svoger, der var kommet til Gråsten for at overvære de store militære manøvrer, der fandt sted omkring Bov og Dybbøl, men altså også levnedetid til at dyrke jagtens glæder.

Med stenen i Roden skov i erindring, hvor hertugen beretter om sin jagtlykke, er det ikke uforståeligt, at han oplyser, at det er under hans føring, at kejseren skyder en buk. Begge de to stens indskifter tyder på en både barnlig og forfængelig natur.

Selv om den tids aviser er ret kortfattede i reportagen, så er der dog daglig en større eller mindre notits om kejserparrets færden. Vi læser om, hvorledes man kommer sejlene på "Hohenzollern" til Gråsten, og d. 4. september kan "Dannevirke" fortælle, hvorledes Gråsten slot er blevet indrettet til bolig for kejserparret. Det hedder: "Som tidligere meddelt er der blevet indrettet Bolig til det tyske Kejserpar paa Graasten Slot. Boligen bestaar af 6 Værelser, af hvilke de fem ere bestemte for Kejserinden og det ene for Kejseren, hvis Hovedkvarter er paa "Hohenzollern".

Udsmykningen er pompøs. Spiseværelset, Salonen og Kejserindens Arbejdsværelse ere udstyrede med røde Atlaskes- og Silkemøbler, medens Gulvene

Mindesten i Rode skov.

Mindesten i Dyrehaven.

ere bedækkede med svære Tæpper. Møblerne i Kejserindens øvrige Værelser ere betrukne med blaa Silke, i Kejserens med grøn Ripssilke. Samme Farver have Gardinerne og Tæpperne. De tre kejserlige Modtagelsessaloner ere paa Væggene udstyrede med Malerier, der omgives af Stoffer i de mest forskellige Farver, og dels med Guldørne."

Lørdag d. 6. september var der stort taffel på Gråsten slot. Alle musikkorps i 9. armé, ialt 950 musikere spillede for gæsterne belyst af over 500 fakler. Dagen efter er der feltgudstjeneste på Hjertehøj, hvor et kompagni af 9. pionerbataillon havde bygget et alter og rejst et telt til kejserparret.

Reportagen i manøredagene er i nogen grad forskellig i de danske og ide tyske aviser, men vi må huske på, at i året 1890 var nationalitetskampen skærpet, og dagspressen benyttede enhver lejlighed til at provokere modparten. I Apenrader Anzeiger, hvor der berettes om modtagelsen af prinsesserne Amalie og Henriëtte - hertug Ernst Günthers fastre - hedder det:

"-Sämtliche Deutschgesinnten unseres Ortes hatten geflaggt, und eine Anzahl Einwohner hatten sich zum Anfang nach der Brücke begeben, während die Dänischgesinnten wohl auch gerne alles sehen möchten und bei solchen Gelegenheiten dann verstohlen hinter den Gardinen versteckt um die Ecke guchten."

Modsat ser vi Flensborg Avis, hvorledes man her noterer, at der ved modtagelsen af kejserparret på skibbroen i Flensborg er færre mennesker end på en almindelig hverdag, og at de samme er lidet interesserede i de høje herskaber.

Da manøvrerne er forbi afholdes en parade mellem Adsbøl og Nybøl, og kejseren overgiver her det 86. regiment til kejserinden. Regimentet skal i fremtiden bære navnet: "Füsilier-Regiment Königin, Schleswig-Holsteinsches. Nr 86."

Til minde om denne overdragelse af regimentet til kejserinden blev der i vejkanten rejst en støtte. Den findes ikke længere, og hvornår den er forsvundet kan ikke oplyses.

Gråsten var i hine dage i begivenhedernes centrum. Om kejserens jagt i Dyrehaven beretter samtidens aviser intet, men stenen i Dyrehaven vidner stadig herom.

Mindesmærke for A.D.Jørgensen.

Når man for ca. 150 år siden kom fra Rinkenæs til Gråsten, var det ad en bugtet vej, der førte over Nalmade bro, op over Troldslyk og Konkeld ind i byens eneste gade. Husene var små, teglhængte med facaden ud mod landevejen. Bagsiden af husene vendte ud mod en have eller gårdsplads, der strakte sig ned til slotssøen.

Denne gade var begyndt at vokse frem i slottets storhedsperiode. Mange af husene var tjenesteboliger for slotsbetjente. Andre var rammen om småhåndværkere. Omtrent midt i gaden lå et farveri. Her fødtes 1840 Gråstens berømteste søn. Historikeren A.D.Jørgensen.

Fødestedet er nu forsvundet. Hvor farveriet lå, er der nu biograf, men en plade i muren oplyser:

Her fødtes d. 11.Juni 1840
Historikeren.Rigsarkivar.
A.D.Jørgensen.

A.D.Jørgensen har i sin bog: " En redegørelse for min udvikling og mit Forfatterskab " beskrevet sin barndoms bolig.

"Farverhuset var som byens andre huse en lille bygning med to værelser. I den ene ende var der en port til nedkørsel i "Stengården"; den svære udskårne gadedør førte ind til et ganske lille "framgulv", hvorfra man til højre kom ind i dagligstuen, til venstre i "den anden stue", nærmest porten. Til hver af stuerne hørte et lille sovekammer, dagligstuen havde desuden en alkove med forhæng. Bagvæggen var opsat med glasserede klinker, der var malede i mønster; midt på stod en gammeldags kakkellovn med en lænestol på hver side; der var tillige et smalt skab med drikkevarer og med bøger i bunden.

På den tofags stue lå en halvfags bod, i hvilken de farvede varer lå på hylder og de ufarvede i et par dybe rum ved gulvet; øverst oppe stod en række kasser med tvist, som her var tilsalgs. Farvet Vadmøl, "tossel" (hvergarn) lærred o.s.v. lå i store skabe i "den anden stue", som ved siden af at være stadsværelse måtte tages i brug de dage, da tjenestefolk fra landet eller fra teglgårdene kom til bys for at gøre indkøb af disse varer.

Af udhuse var der flere lave længer, der omtrent omsluttede "Stengården", som oplivedes af en vandpost og en lænkehund. Der var spor af, at tidligere ejere havde holdt et par køer, man kunne endnu tænke sig, hvor der havde været lo og høløft. Nu var det hele omdannet til farveri med tørrestue, perserum, overskæreri m.m."

Barndommen før 1848 i det idylliske Gråsten, de krigeriske begivenheder, der berørte den lille by, faderens stærke kærlighed til Danmark, de mange brydninger tiden indebar, alt dette var med til at vække følelser hos A.D.Jørgensen, som han har udtrykt således:

"Det kom til at stå for mig, som det herligste på jorden at være en sanddru og trofast fører for sit folk, ubekymret om fjenders had og venners misnøje, tilfreds med den lykke at turde elske sit fædreland med en kvindest inderlighed, med et barns beundring."

A.D.Jørgensens livsvej førte ham fra Gråsten til skolegang i Flensborg. Til København for at begynde et naturvidenskabeligt studium, men blev så optaget af undervisning, og han lod filosofi og historie få forrang for naturvidenskaben. I 1863 blev han lærer ved latinskolen i Flensborg, men blev i 1864 under okkupationen afskediget.

Tog så tilbage til København, hvor han i 1869 fik ansættelse på Kongeriget's Arkiv. Det faldt i hans lod, og det blev hans manddomsgerning at omorganisere dansk arkivvæsen, hvilket han gjorde med stor dygtighed og energi. Da han døde var han leder af rigsarkivet. Danmarks første rigsarkivar. Som historiker gik han nye utraditionelle veje, og i hans forskning var hans mål at finde sandheden. Gennem en enorm produktion behandler han de mest forskellige emner i vor historie fra oldtiden til hans egen tid. Han forstod at vække sansen for historie. Hans bog "40 Fortællinger af Fædrelandets Historie" blev folkelæsning, ikke mindst i denne landsdel.

Hans tanker var bestandig optaget af forholdene i Sønderjylland. Han var den unge H.P.Hanssens rådgiver. Han fostrede tanken om Sønderjyske Aarbøger, og foruden at være med som redaktør, var han så længe han levede en flittig medarbejder. Hans afhandlinger kan man stadig læse med historisk udbytte og samtidig glæde sig over den smukke sprogbehandling.

Det var naturligt, at man i Gråsten havde syslet med tanken om at rejse et mindesmærke for byens berømte søn. At tanken blev bragt til udførelse skyldes H.P.Hanssen, der ved Historisk Samfund for Sønderjyllands årsmøde i september 1929 holdt et foredrag om A.D.Jørgensen.

H.P.Hanssen sluttede sit foredrag," - og det er på høje tid, at der rejses A.D.Jørgensen et værdigt mindesmærke. Dersom initiativet tages her i Gråsten, vil vi fra Historisk Samfund yde tanken al mulig støtte, og ingen steder kan der findes en bedre plads end netop her i Gråsten."

Overlærer H.C.Hansen, Gråsten, havde beskæftiget sig med tanken, og nu sad han ikke H.P.Hanssens ord overhørig. Han samlede en kreds, der ville løse opgaven. Allerede de følgende dage viste det sig, at sagen havde vakt interesse over hele landet, hvor H.P.Hanssens ord var blevet refereret i pressen. Inden en uge kom der fra en arkitekt et skitseforslag til et mindesmærke, og mange skrev til H.P.Hanssen og tegnede sig for et bidrag.

Overlærer H.C.Hansen blev den drivende kraft i det nedsatte udvalg, der bestod af forstander Hans Hansen, Gråsten landbrugsskole, banenestformand Ejnar Hjortholm, guldsmed Julius Jacobsen og bankdirektør O.Paasch. Udvalget fik et nært samarbejde med Nationalmuseets direktør, dr. M. Mackeprang, der sad i bestyrelsen for Historisk Samfund for Sønderjylland. Dr. Mackeprang, der selv var født og opvokset i Gråsten (Kiding), gik varmt ind for tanken om et mindesmærke, og det lykkedes ham at fremskaffe midler til betaling af mindesmærket, så han allerede d. 30 maj 1930 kunne sende et telegram til overlærer H.C.Hansen, hvor det hedder: "Legatet overtager busten."

Da udvalget fik dette tilsagn, var indsamlingen endnu ikke rigtig begyndt. Udvalget kunne derfor, da det sidst i juni 1930 udsendte en opfordring til at yde bidrag til A.D.Jørgensens minde, oplyse, at til selve mindesmærket var midlerne sikret, men de midler der måtte indkomme, ville man så anvende til et maleri af A.D.Jørgensen. Dette billede skulle ophænges i biblioteket, der på det tidspunkt havde til huse på slottet. Endvidere påtænkte man et legat i A.D.Jørgensens navn.

Adskillige kunstnere meldte sig for at få opgaven med at udføre busten, og blandt disse valgte man Gunnar Hammerich.

Og så skulle der findes en værdig plads til mindesmærket. Her kom tilfældet udvalget til hjælp, idet et par huse på hjørnet af Ahlefeldtsvej og Skolevej på grund af vejregulering stod for nedrivning, og denne hjørnegrund fik udvalget efter forhandling med amtet stillet til rådighed.

I eftersommeren 1932 var busten færdig, grunden var planeret, og man kunne fastsætte afsløringen til d. 5 oktober, A.D.Jørgensens dødsdag.

Afsløringsfesten fik en i alle henseende fornem og værdig karakter. Gråsten by og egn var rigt flagsmykket, og deltagelsen ved mindesmærket havde samlet flere hundrede mennesker, hvor man foruden familien og de særlig indbudte så en fyldig repræsentation fra alle egne af Sønderjylland. Efter at overlærer H.C.Hansen havde budt velkommen til den store forsamling og specielt til A.D.Jørgensens enke, fru Ida Jørgensen og øvrige familie og slægt, bad han dr. Mackeprang foretage afsløringen.

Dr. Mackeprang trådte frem foran monumentet og udtalte blandt andet:

"Da A.D.Jørgensen for 35 år siden altfor tidligt lukkede sine øjne, mistede vort land en af sine bedste sønner. En fremragende forsker, der løste manganen dunkel gåde, en beåndet historieskriver, der ikke, som de fleste af hans fagfæller blot henvendte sig til de særlig interesseredes snævre kreds, men som talte til hele folket og vel at mærke talte, som den der havde myndighed. En borger for hvis samtidig så varme og dog nøgterne fædrelandssind meningsfæller og modstandere bøjede sig i ærbødighed." Senere i sin tale sagde dr. Mackeprang: "Runden af gammel slesvigs rod

Mindesmærket for A.D.Jørgensen. .

Denne plade sad i muren på A.D.Jørgensens fødehjem. Huset blev nedrevet, da biografen blev bygget, og pladen indmuret i den nye bygning, Borggade 4.

havde A.D.Jørgensen medfødt en dyb forståelse af folk og forhold her-nede. Hans opvækst, hans senere studier gav ham et enestående kendskab ikke blot til folkets loooårige historie, men til hele dets ejendomme-lige indre struktur, hvor to kulturer mødes og brydes. Som skoledreng i Flensborg var det den tyske litteratur, der fængslede ham mest, og hans bedste ven var tysk.

Jeg kan da også i sandhed sige, hedder det i et af hans foredrag, at hvor udpræget dansk min politiske opfattelse var, og hvor uudslettelige indtryk jeg end i mit hjem havde modtaget af den uophørlige nationali-tetskamp, så har jeg aldrig, hverken dengang eller senere næret en uven-lig tanke mod det tyske åndsliv.

Dette løftede hans virke op i et højt og rent plan. Ikke hadet til det fremmede, men kærligheden til hans eget var det drivende."

Dr. Mackeprang omtalte A.D.Jørgensens kærlighed til Gråsten. Gang efter gang var han kommet her, og dr. Mackeprang sluttede sin tale:

"Det er da med fuld føje, og ikke blot fordi han tilfældig er født i Gråsten, at hans bysbørn og landsmænd netop her har rejst ham dette minde. Tæt bag det ligger den gamle skole, hvor den lille Oddolf daglig vandrede til med sin Fifel og sin Griffelkasten, og den nye skole, hvor Gråsten piger og drenge nu søger hen. Måtte da hans billede mane de unge til efterfølgelse, vennerne til taknemlighed og modstanderne til ærbødig-hed."

Dr. Mackeprang fradrog så dækket, og det smukke stilrene monument kom til syne. På forsiden læses:

A.D.Jørgensen.

1840-1897.

Født i Graasten.

På bagsiden: Skænket af det Modewegske Legat.

Efter man havde sunget, "Udrundne er de gamle dage-" takkede overlærer H.C.Hansen på udvalgets vegne billedhugger Hammerich for det smukke kunst-værk og rettede ligeledes en tak til amtet, der havde skænket grunden, og han bad herefter sognerådsformand, dommerfuldmægtig C.J.Petersen om at overtage og værne om monumentet.

På Gråsten kommunes vegne modtog sognerådsformanden mindesmærket og udtal-te, at det skete i taknemlig erindring om A.D.Jørgensens store fortjene-ster som historieforsker.Hans virke havde været af den største betydning for Danmark og Sønderjylland, og sognerådsformanden sluttede med at sige, at det ville være en ærespligt for Gråsten kommune stedse at holde monu-mentet i smuk stand.

Sammenkomsten ved monumentet havde som sidste taler, A.D.Jørgensens søn, højesteretsdommer, dr. jur. Troels Jørgensen, der på sin mors og slæg-tens vegne udtalte en varm tak.

Som afslutning sang man, "Du skønne land-", og forsamlingen skiltes, for dog atter at mødes i hotel Gråstens store sal, der var fyldt til bristepunktet, da H.P.Hanssen lidt før kl.16 førte fru Ida Jørgensen til bords.

Overlærer H.C.Hansen bød velkommen og fortalte kort om mindesmærkets tilblivelse, rettede en tak til det Modewegske legat og iøvrigt til alle, der havde medvirket til opgavens løsning. H.C.Hansen nævnde, at da Københavns universitet d. 13 december 1897 holdt en mindefest for A.D.Jørgensen, havde L.C.Nielsen skrevet en kantate, som studentersangerne havde fremført. Udvalget ville gerne, at man ved denne lejlighed havde kunnet synge kantaten, men det havde ikke været muligt at fremskaffe noter. Kantaten der var omdelt, blev så reciteret af dr.med Hans Storm. Et par af versene lyder således:

Dybt han følte, stort han så,
stærkt sin viljes krav han stemte
for det land bag Kongeå,
hjemmet, som han aldrig glemte.
Stort han stræbte, stort han vandt;
lødig klang som guld hans tale,
og dens vej så vide randt
over Danmarks lyse dale.

Over tidens vankelmod
løfted han sin frie pande
- som en eg, hvis brede rod
vækler ej trods stride vande.
Balders digter - Griffenfeldt-
- store mænd med store skæbner-
vidner evigt, at han var
Danmarks sagas sande væbner.

Mødets hovedtaler var H.P.Hanssen, der ud fra sit nære kendskab og venskab hyldede A.D.Jørgensen. Han fortalte om A.D.Jørgensens udvikling, hans gerning og betydning for forskningen og for Sønderjylland. H.P.Hanssen sluttede sin tale: " Han var den vise rådgiver og vejleder i vanskelige tider. Han var våbensmeden, der fyldte vort rustkammer med blanke våben. Han var vor aldrig svigtende kampfælle i Grønsekampen, vor altid villige og udholdende medarbejder. Han har lært os, hvad enigheden i kampen betyder, og vi vil håbe, at den unge slægt i Sønderjylland aldrig må glemme, at " Danmarks Dannevirke - det er Danmarks mænd." Æret være A.D. Jørgensens minde."

Ved kaffebordet havde mange af de fremmødte ordet. Pastor Moos, Kliplev fremhævede, at A.D.Jørgensens stærke nationalfølelse ikke blev til nationalisme, men også anerkendte modstanderens ret. Dr. Mackeprang fremdrog barndomsminder fra Gråsten. Endvidere talte Chr.Petersen, Palæet, lektor H.V.Clausen, København, rektor Mogensen, Åbenrå, pastor Thade Petersen og amtslæge Lausten-Thomsen, Tønder, inden fru Ida Jørgensen bevæget takkede for alt.

Den stemningsfulde fest sluttede med, at man sang: "Der er et yndigt land."

Mindesmærker for Genforeningen.

Genforeningen i 1920 er den begivenhed, der har givet anledning til rejsning af de fleste mindesten i Danmark. De står overalt fra nord til syd, fra øst til vest i landet. Ved en optælling i 1934 konstaterede man, at der var 533 mindesmærker. Siden er flere kommet til, så tallet idag nok ligger omkring 600 med ca. en femtepart i Sønderjylland.

I Gråsten kommune findes 4 genforeningssten, een i hvert af de fire tidligere sogne, Adsbøl, Gråsten, Kværs og Rinkenæs, som kommunen omfatter idag. I år vil vi omtale mindestenene i Gråsten og Kværs.

Gråsten.

Gråsten var festlig smykket med flag, da genforeningsdagen 1930 oprandt. I slotskirken blev der afholdt festgudstjeneste, og efter denne samledes en stor del af byens borgere på slotsbakken ved den trekant, der er fremkommet ved Felstedvejens indføring i Sønderborg landevej, og som nu er rammen om genforeningsstenen.

Bankdirektør Otto Paasch, der var formand for det udvalg, der havde forestået stenens rejsning, bød velkommen og rettede e. tak til alle, der havde bidraget til at løse opgaven, og takkede Åbenrå amt, der havde skænket grunden.

Forsamlingen sang derpå, "Det haver så nyligen regnet-", hvorefter dr. med. Hans Storm fremsagde en af ham i dagens anledning forfattet prolog. Vinhandler Jens M. Ferdinand fik derpå ordet og udtalte blandt andet, at borgere i Gråsten havde følt trang til at rejse et varigt minde, for det dagen for 10 år siden betød. "For mig, der dengang ikke troede, at jeg hørte til dem, det var forundt at komme hjem, er det en særlig glæde at være med idag." Han fortsatte med at minde om, at vi havde lovet ikke at glemme dem, der ikke kom med til Danmark i 1920. "Lad os give hinanden håndslag på at værne om alt, der er dansk." Han afdækkede derefter stenen, der foruden datoen 15. Juni 1920, har to verslinier forfattet af dr. med. Storm.

Troskab bandt

Vilje vandt.

Efter et leve for Danmark overdrog direktør Paasch stenen til Gråster, og sognerådsformand Valdemar Petersen modtog den med løftet om, at der ville blive værnet om den. Som afslutning afsang man, "Du skønne land-". Om aftenen holdtes der fest på hotel Gråsten med over 300 deltagere. Mødet blev ledet af overdyrlæge Kold-Christensen, som fortalte om kongens ridt over grænsen. Dr. Storm høstede bifald på et til dagen skrevet digt. Chr. Peter sen, Palæt talte om genforeningsarbejdet, og det gode samarbejde mellem dem nordfra og sønderjyderne. Oberstløjtnant greve Moltke talte smukt for flaget. Ved kaffebordet blev der endvidere talt af dommerfuldmægtig Petersen og overdyrlægen. Den vellykkede fest sluttede med dans.

Genforeningstenen i Gråsten.

Genforeningsstenen i Kværns.

Kværs.

I 1945 blev Christian X.s fødselsdag fejret på særlig festlig vis i Kværs sogn, idet man på denne dag afslørede en genforeningssten. Sognefoged Johannes Termansen havde fået den tanke, at man i 25 året for genforeningen skulle rejse en genforeningssten i Kværs. Han lod handling følge tanken, og i løbet af forsommeren 1945 fik han indsamlet ca. 1000 kr. til løsning af opgaven blandt sognets beboere. I Fladbjerg grusgrav ved Vilsbæk var der under gravning kommet en stor smuk granitsten frem. Denne sten fik Termansen foræret, hvis han selv ville sørge for transporten. Stenen blev så bragt til Sønderborg, hvor stenhuggermester Iversen indhuggede den af Termansen forfattede indskrift.

På et grundstykke, hvor vejen fra Tørsbøl munder ud i vejen Gråsten - Søgaard, har stenen fået en smuk plads.

På festdagen var mange mennesker mødt op. Pastor Zachariassen, Kliplev, der tidligere havde været sognepræst i Kværs, holdt afsløringstalen og fjernede dækket. Stenens indskrift lyder:

GENFORENINGEN 1920.

I AARET 1945. DANMARKS BEFRIELSESAAR
REJSTE KVÆRS SOGNS DANSKE DENNE STEN.

Ved Skellet her vi rejste dig,
hvor Lær og Sand gav Mulde.
Til Minde om vor Lykkestund,
vi takker Gud tilfulde.

Sognefoged J. Termansen overdrog herefter stenen til Kværs sogneråd. Festdagen sluttede i det fyldte forsamlingshus, hvor forstander Helstrup Andersen, Skanderup ungdomsskole holdt festtalen. Ved kaffebordet var der mange, der tog ordet, således præsterne Zachariassen og Møller Lauridsen, endvidere vejassistent Tang, lærer Lyhne og sognefoged J. Termansen.

På de følgende sider bringer vi afskrift af "Kirke=Inventarium for Kvers Kirke. Aabenraa Provsti."

Et Kirkeinventarium er en af øvrigheden bekræftet fortegnelse over kirkens besiddelser og præst og degns indtægter. Ifølge overkonsistoriets forordning af 21.7.1763 skulle et kirkeinventarium være indrettet efter et bestemt skema, opdelt i fire afdelinger. A. Kirkens inventar. B. Kirkens indtægter. C. Præstens indtægter og D. Degnets indtægter.

I oktober 1860 blev der udsendt en visitatorialskrivelse til sognene, at det i sognet foreliggende Kirke=Inventarium skulle oversættes og føres a' jour.

I Kværs havde man et Inventarium, der var dateret 25 maj 1775, og dette tog man så op til revision. Dette arbejde blev foretaget af kirkepatronen, (Ejeren af Ladegaard) sognepræsten, degnen, kirkeværgerne og sogneforstandere. Derefter godkendtes det af amtmand og provst.

Det fortæller et stykke kulturhistorie, og vi får ved læsningen indblik i, hvorledes livet levedes for godt loo år siden i et landsogn.

Kirke= Inventarium
for
Kvers Kirke, Aabenraa Provsti
i
Hertugdømmet Slesvig
oversat og revideret
efter
det gamle Inventarium af 25de Mai 1771.
Kvers. Den 5te December 1860.

Aabenraa.
Trykt i N.Sørensens Officin.
1861.

A. Kirkens Mobiliar.

Dertil hører:

1. En Kalk af Sølv, inden- og tildeels ogsaa udentil forgyldt, samt en Tallerken til Hostier, ligeledes forgyldt; begge anskaffede i Aaret 1770, da den gamle Kalk ikke mere kunde benyttes.
2. En Æske af Sølv til Hostier, som 1750 er skjænket af Pastor Hans Wohnsen til Kirken; men da den ikke er stor nok til at gemme alle Hostier, som behøves ved en stor Altergang, saa er den hensat i Pastoratarchivet.
3. En gammel Kalk af Tin samt Tallerken, som 1770 er forandret, men i de senere Aar ikke egner sig til Afbenyttelse; derfor er en anden mindre Kalk af Nysølv anskaffet for Kirkens Midler, samt en Tallerken og en Æske af samme Masse, som benyttes til Privatcommunion, idet Alt lægges i en større Æske af Træ, som ogsaa forefindes i Præstegaarden.
4. Alterets Bord er i Aaret 1859, da Kirken blev restaureret og malet, forsynet med et Dække af rødt Klæde, nedtil besat med gule Fryndser, fordi det gamle baade var revnet og i Tidens Længde havde forandret sin Farve; medens dette blev anskaffet af Kirkens Midler, er Alterbordet ovenpaa desuden belagt med en Filetdug, som den nuværende Præst har skjenket til Kirken.
5. Paa Alterbordet staae 6 Lysestager af Messing, 2 større, som ere forærede til Kirken, 2 mindre og 2 endnu mindre, hvilke sidste bleve anskaffede 1761 af Kirkens Midler.
6. En Klingpung til at indsamle Gaver for de Fattige, forsynet med en Klokke af Sølv, hvilken Kirkepatronen Andreas Petersen i Aaret 1751 har foræret til Kirken.
7. To Fattigbøsser af Jernblik, en større og en mindre, forsynede med Laas, benyttes til at gemme de milde Gaver, som paa Søn- og Helligdage indsamles i Kirken.
8. Forhen fandtes ogsaa ved Kirken to Ligbaarer; men da de i en lang Række af Aar ikke mere bleve benyttede ved Ligbegængelse, saa ere de 1859 solgte.

9. Af 4 store Brandhager, som det gamle Inventar anfører, forefindes nu blot to hos Kirken.
10. En lang Stige af 18 Alens Længde og en mindre af 10 Alens Længde.
11. En Skovl af Jern med et malet Skaft, som benyttes af Præsten til at kaste Jord paa Lig. Andre Gjenstande, som endnu forefindes ved Kirken, ere af mindre Vigtighed, hvorfor de heller ikke her anføres.. Af Bøger, som ere anførte i det gamle Inventarium, savnes nu en Bibel efter Luthers Version, og iligemaade en Alterbog, allerede dengang anført som gammel og ubrugbar.

Af gamle Confitenterregister+)findes i Pastoratarchivet:

- a) en Bog som begynder med Aaret 1688.
- b) en dito - - - - 1720.
- c) en dito - - - - 1749.
- d) en dito - - - - 1786.
- e) en dito - - - - 1817 som endnu fortsættes.

Endvidere forefindes:

Confessio Augustana invariata, ++) Havniae. 1818.

Den rette Jydske Lovbog, prentet i Kjøbenhaffn. 1590.

Danmarks og Norgis Kirke=Ritual. Kjøbenhava.1685.

En Bog som indeholder Kirkens Regnskab, baade for Kliplev og Kvers Kirke, og begynder med Aaret 1619, men som nu er defect.

En dito for Kvers Kirkesogn fra Aaret 1667, som endnu fortsættes.

En Kirkebog over de Døbte, Ægteviede, Døde som begynder med Aaret 1704.

En dito som begynder med Aaret 1763.

En dito, som begynder med det samme Aar 1763,men som tilsidst blot indeholder Fortegnelse over de Confirmerede og Trolovede indtil den sidste Tid.

En dito, som begynder med Aaret 1840 og som endnu fortsættes.

+)Skriftemålsregister. Præsten førte bog over, hvem i menigheden, der gik til skriftemål og alters.

++) Augsburgske Konfession. Den evang-luth. kirkes vigtigste sær-bekendelsesskrift. Underskrevet i Augsburg 1530.

B. Kirkens Immobiliar og aarlige Indtægter.

1. Af Land eier Kirken Intet, thi ogsaa det Stykke Jord, som forhen laa ved den østlige Side af Kirkegaarden og som var overladt til Degnen, at benyttes som en Kaalhave, og hvoraf han ethvert Aar betalte til Kirken 4 Mk 13 Sk., er i Aaret 1857 forenet med Kirkegaarden ved en fælles Steenvold, og altsaa betaler Degnen nu ikke mere den benævnte Recognition.+))
2. Ligeledes har Kirken heller ingen Skovandel.
3. Ingen Bygning hører til Kirken, hvorfor denne heller ikke har nogen at vedligeholde; thi den herværende Bolig for Præsten, som bestaaer af 13 Fag, og foruden Kjøkken og hvad dermed staaer i Forbindelse, indeholder 8 Værelser, er i Aaret 1704 opført ved Grev Fridrich v. Ahlefeld af Kirkens Midler fra Klipleve af Grundmuur. Samme Bolig blev 1847 underkastet en Reparatur, idet Huset tildeels blev forsynet med nye Vinduer, Gulvbrædder, og i flere Værelser Loftet gibset.

I denne Præstegaard forefindes ingen faste Inventarigjenstande, med Undtagelse af 4 smaa Kakkellovne, hvoraf 2 ere Vindovne og 2 ere Bilæggere, medens senere af Kirkens Midler en større Vindovn er anskaffet.

Ved Præstegaarden findes desuden 3 Bygninger, navnlig:

- a. Ved den nordlige Side en Lade af 11 Fag Længde, som indtil Aaret 1858 bestod af Bindingsværk og hvoraf 3 Fag vare indrettede til en Skole for Præstens Børn, 2 Fag til en Lo, 2 Fag til Huggekammer og 4 Fag til Tørverum; men som var saa forfalden, at den i benævnte Aar maatte nedbrydes og en ny Lade igjen opføres. Denne sidste bestaaer ogsaa af 11 Fag, hvoraf 2 Fag ere indrettede til en Stue for Confirmander, samt Forstue og et Rum til Brænde, 2 Fag til en Lo, 2 Fag til Kornrum, 2 Fag igjen til en Lo, og de sidste 3 Fag til Tørverum.
- b. Paa den vestlige Side ligeledes en Lade, som var bygget 1765 af daværende Kirkepatron Andreas Petersen, med Grundmuur, og som indbefattede 11 Fag, indeholdende Rullekammer, Bagehuus, Karlekammer, Gjennemkørsel til Præstegaarden og en Tærskelo. Denne Lade er i Aaret 1857 ombygget og forandret saaledes, at den har 4 Fag til Bagehuus, Rullekammer og Høsehus, 2 Fag som aaben Port, 2 Fag til Svinestald, Huggekammer og Duehus, og 3 Fag til Karlekammer med Forstue og et Foderrum.

+) En fast årlig afgift.

c. Endnu findes paa den sydlige Side af Præstegaarden en Staldbygning, som forhen bestod af 11 Fag, og senere i nogle Aar af 13 Fag, og indbefattede et Kornrum paa 3 Fag, en Lo paa 2 Fag, og de øvrige Fag som Stald for Heste og Køer. Ogsaa denne Bygning er i Aaret 1850, da den gamle var meget forfalden, fra Grund af ny opført, og indeholder i de 12 Fag Længde, den nu har, 4 Fag til Kostald, 1 Fag til Foderrum, 2 Fag til Tærskelo, 2 Fag til et Kornrum og 3 Fag til Hestestald samt Foderrum. Baade Hesteg og Kostalden er at forsyne med de nødvendige Krybber og Stænger til Hestene og Køerne.

Medens Vaaningshuset og de førstnævnte Lader vedligeholdes af Ladegaard Godseier i Forbindelse med de derfra udlagte Parceller, holdes den sidstnævnte Staldbygning saaledes stedse af Menigheden i god Stand vedlige, at Sognets Boelsmænd levere samtlige Materialier og udrede Bygningsomkostninger, samt forrette de nødvendige Kjørsler, medens samtlige Kaadnere udføre de Haandtjenester, der maatte behøves. Ogsaa Brønden, som er ved den ene Side af Gaardsrummet, vedligeholdes paa den selvsamme Maade i god Stand af Menigheden.

Da der ingen Organist findes ved Kirken, saa har den heller ingen Bolig at vedligeholde for samme; thi ogsaa Huset til Degnen, som tillige er første Lærer ved Byens Skole, vedligeholdes nu ikke mere af Menigheden, men af Skoledistrictet, som indbefatter den større Deel af Sognet. Den gamle Degnebolig havde 8 Fag Længde, hvoraf 3 Fag til Skolen og 5 Fag til Vaaningshuset, og var opført 1768 af Grundmuur. Nu indeholder Degnens Huus 14 Fag, hvoraf 7 Fag ere indrettede til Bolig og 7 andre Fag til 2 Skolestuer og et Værelse for Elementarlæreren.

4. Kirkens Capitalier og Legater.

Kvers Kirke eier intet Legat, men nok en liden Capitalformue, som i Aaret 1771 beløb sig til den Sum af cirka 635 Rdlr., og som var overladt Juraterne +) ved en Obligation til 4 pct. aarlig Rente. Denne ubetydelige Capital var efterhaanden samlet af Kirkens Indtægter, som den forhenværende Kirkepatron Borgermester Bøhne i flere Aar havde tilegnet sig.

+) Edsvoren. Bruges i Sønderjylland i betydningen, kirkevæрге.

Da Proclam udgik efter hans Hustrues Død, gjorde begge Jurater Krav paa Kirkens Revenuer +) i 16 Aar, nemlig fra 1726-1742 hos Borgermester Böhnes Arvinger, medens de til denne Tid ved Renter af Renter udgjorde den Sum af cirka 185 Rdlr. Denne Sum blev alligevel modereret og accorderet til 128 Rdlr., hvilke dernæst bleve udbetalte af Böhnes Arvinger.

Fra denne Tid har Kirkens Capitalformue efterhaanden formeret sig, og især ved indtrædende Vacancer af Præstekaldet, da Kirken participerer ++) i Præsteembedets indtægter, saa den ved Slutningen af sidste Aars Regnskab beløb sig til den Sum af 2096 Rdlr. 32 Sk. Alligevel øre Renterne af denne Capital, skønt den bringer 4 pct. om Aaret, og de andre smaa Indtægter, som Kirken har, ikke tilstrækkelige, for alene deraf at udrede alle aarlige Udgifter, men ere i den senere Tid, da der maatte foretages flere betydelige Forandringer med Kirken og Kirkegaarden, adskillige Gange de saakaldte Kirkelæg udskrevne, hvorved de 40 Kaad regnes for 10 Boel, Ladegaard og dens Parceller for 7 Boel, saa at der, da der findes 14½ Boel i Kvers og 6 Boel i Tørsbøl, ialt repareres og ydes efter 37½ Boel. Iøvrigt paaligge Boelsmændene alle Kjørsler i Kirkens Anliggender, medens Sognets Kaadnere forrette de nødvendige Haandtjenester.

5. Kirkens Tiender.

Kirken i Kvers har ingen Tiender i Korn, men nok nogle Indtægter af Qvæg. I gammel Tid maatte Sognets Beboere bringe ethvert femtende Lam som Tiende til Kirken og Præsten; men da det i en lang Række af Aar ikke er leveret in natura, saa betales af hvert Lam 8 Sk., hvad enten det tilhører Husbonden eller det græsses paa hans Mark. Ligeledes ydes af ethvert Føl 2 Sk., og af enhver So med Grise 2 Sk., af enhver Kalv 2 Sk., og af enhver Bisværm 2 Sk. Disse Qvægtiender bringes ethvert Aar paa Mikkelssdagsøndag af Vedkommende til Kirkeværgerne i Præstegaarden, og af dem erholder først Degnen forud 5 Mk. som sin Andeel i Tiende for Lam, medens den øvrige Deel tilfalder Kirken og Præsten saaledes, at enhver faaer ligemeget, hvilket imidlertid ikke kan fastsættes til en fast Sum.

6. Som en fast aarlig Indtægt til Kirken bør derimod anføres, at ethvert heelt Boel i Menigheden til Mikkelssdag yder i Jordskyld 20 Sk., som ialt bringer den Sum af 4 Rdlr. 1 Mk. 10 Sk. Af de saakaldte Kaadnerpenge, hvilke for ethvert Kaad er 1 Mk., faaer Kirken til sin Andeel 2 Rdlr og 4 Mk.

+) Indtægter. ++) deltager.

7. Af reent Korn eller Korn i Straa har Kvers Kirke slet ingen Indtægt.

8. Kirkens Accidentier. +)

Ved Ligbegængelser betales Intet til Kirken, hverken for de saakaldte Ligbaarer, som ikke mere benyttes, ei heller for Klokkens Ringning. Derimod yder enhver Familiefader, som ikke eier nogen særegen Begravelsesplads paa Kirkegaarden, for et Gravsted til enkelt Lig, naar han er Parcellist af Gaarden Ladegaard og Liget under 10 Aar, 1 Rdlr., og naar det er større Lig, 2 Rdlr.; men naar han er Boelsparcellist, Inderst eller Hyreinderst,++) for et Lig under 10 Aar 4 Mk., og for et Lig over 10 Aar, 1 Rdlr. 2 Mk. Alt ifølge Regulativet for Kvers Menigheds Kirkegaard af lode April 1856.

Derefter faaer iligemaade den antagne Graver for en Grav til et Barn under 10 Aar 1 Mk. 8 Sk., til andre Lig 3 Mk., og for den sædvanlige Klokkeringning paa Død- og Begravelsesdagen 1 Mk. 8 Sk. Desuden oppebærer Kirken for en Deel Kirkestader, som i sin Tid ere solgte, en fast aarlig Recognition, som i de senere Aar har indbragt 2 Rdlr. 1 Mk., medens andre Stader, den endnu er i Besiddelse af, ligeledes kunne bortleies eller sælges, hvis der findes Nogle, der ønsker dem til Afbenyttelse. En Fortegnelse over samtlige Stader i Kirken, som blev affattet den 14de Juni 1859, før Kirken skulde males, er henlagt i Pastoratarchivet; ligesom der ogsaa findes en Fortegnelse over de enkelte begravelser paa Kirkegaarden, der i Form af et Kort er optaget af Landmaaler Nissen i Aaret 1857.

Ved Siden af Kirken findes en aaben Begravelse for den adelige Gaard Ladegaard, hvor ogsaa flere Lig i forrige Tider ere hensatte; men i Kirken selv er, saavidt Nogen kan huske, Ingen jordet, medens Kirken efter det gamle Inventarium for dette Privilegium havde en Indtægt af 3 Rdlr. 19 Sk.

Derimod skeer det stundom, at Kirken paa den Deel af Kirkegaarden, som endnu tilhører samme, overlader en Begravelsesplads til Privateiendom imod en Kjøbesum og en aarlig Recognition af 8 Sk. For Lig, over hvilke der holdes Ligprædiken og hvor Kirkens Lys brænde, betales Kirken 12 Sk. Daabsklædningen til de Børn, der skulde døbes, holdes af Præsten paa tre forskjellige Maader, og betales derfor 4 Mk., 5 Mk. og 6 Mk. De Liglagener som Præsten i forrige Tider ogsaa havde at levere, benyttes ikke mere.

9. Tilfældige Indtægter:

Saa længe nogen kan huske, er der i Penge ikke tilfalden Kirken Noget, hverken som Gave eller som Recognition eller Mulkt.

+) Sportler. ++)Inderste, der bor til leje.

C. Præstens Indtægter.

1. Salarium fixum.+) Som saadant modtager Sognepræsten i Kvers ethvert Aar in octavis trium Regum ++) af Kliplev Kirkekasse den Sum af 106 Rdlr.

2. Legatpenge forefindes ikke.

3. Som Landareal hører til Præsteembedet hersteds et halvt Boel, som forhen laae paa Kvers Bymark, Ager om Ager i Fællesskab med de andre Boel, men som nu efter foretagen Opdeling af Kvers By ligger tilsammen imod Nord for Præstegaarden. Dette halve Boel er i sin Tid kjøbt af Grev Fridrich v. Ahlefeld for 960 Rdlr. af Kliplev Kirkemidler og overladt til Præsten i Kvers. Som Partinentier +++)) til dette halve Boel hører et Stykke Land paa Kvershede og 2 smaa Stykker Jord ved Kvers Skov.

4. Af Skov er Intet tillagt det herværende Præstekald, hvorfor Grev Fridrich v. Ahlefeld har anordnet, at der i Stedet for det Skovskifte, som ellers hørte til det benævnte halve Boel, skal leveres til Præsten i Kvers ethvert Aar 6 Favne godt Bøgetræ, hvoraf enhver Favn skal være 3 Alen i Kvadrat og ethvert Stykke Træ have en Længde af 6 Qvarteer. Disse 6 Favne sættes hvert Aar til Nytaar af Ladegaard Godseier som Kirkepatron i Skoven, hvor Præsten selv lader det hente. Af Tørvemose har det halve Boel, som tilhører Præsten, ligesom de andre halve Boel, sin Andeel i den Kvers By tilhørende Mose, hvor han kan forsyne sig med det nødige Brænde.

Fiskedamme eller Rettighed til at fiske har Præsten i Kvers ikke, undtagen han selv i sin Dam eller paa sin Mark etsteds vil lade dem indrette. Forhen fandtes der 2 smaa Fiskedamme i det Stykke Jord, som ligger vestlig for Præstegaarden og den forbi samme førende Vei, hvilken Jord i forrige Tider er indtagen fra Mosen og overladt Præsten.

I Smørtiende leveres til Præsten af enhver Malkeko i den hele Menighed ethvert Aar i Mai Maande 1 Pd. Smør; desuden giver ethvert Boel istedet for Ost 2 Pd. Smør, hvert Halvboel 1 Pd., og saaledes efter Forhold. Af dem der bringe Tiendesmørret angives, hvormange Køer enhver har og hvormange Pund Smør der ere sendte, samt Antallet af de avlede Lam. Ogsaa bringes Præsten 2 Gange i Aaret, nemlig i Marts og Juni Maned, enhver Gang af et halvt Boel i Sognet 2 Brød, den første Gang i Forbindelse med Æg, nemlig 10 Æg af hvert halve Boel i Tørsbøl og 11 Æg af hvert halve Boel i Kvers. Af Smør og Brød samt Æg faaer Degnen den tredie Deel. Af den adelige Gaard Ladegaard faaer Præsten derimod for sig alene ethvert Aar 7 Lpd. eller 98 Pd. Smør.

+) Fast salær. ++) Inden ottende dagen efter Hellig tre Konger.

+++)) Parthaver.

5. Høitidsoffer.

Dette Offer ydes i Kvers Menighed af enhver Person, som er confirmeret, 3 Gange i Aaret, nemlig paa den første Helligdag af de tre store Høitider Paaske, Pintse og Juul. Dog skal det ikke som hidindtil, bringes af en Enkelte, men bør Husfaderen, eller hvor denne ikke findes, Husmoderen yde det i Samtlighed for alle Husets Medlemmer. Før Aftægtsfolk deres særskilte Husholdning, saa betragtes de som en Familie for sig selv; i modsat Fald regnes de til Aftægtsyderens Familie.

Til den Ende sendes, naar en af disse tre Høitider nærmer sig, til ethvert Hus en Offerseddel for Præsten og Degnen, hvori Offeret lægges for de Huset vedkommende Personer. Angaaende Offerets Størrelse ere Menighedens Medlemmer inddeelte i to Klasser, og til den første regnes alle Sognets Boelsmænd, Parcellister, Kaadnere og Inderste uden Undtagelse, medsaamt de til deres Familier hørende Medlemmer; medens til den anden Klasse høre alle Hyreinderste med deres Familier, samt alle Tjenende, ogsaa de Førstnævntes Børn, naar de ere i Tyendets Sted. Det mindste nu, hvad der bør beregnes for enhver Person af den første Klasse i Offer til Præsten er 12 Sk., for enhver Person af anden Klasse derimod 8 Sk. Kirkepatronen eller Ladegaard Godseier leverer efter gammel Bestemmelse i Offer til Præsten paa hver af de nævnte Høitider 6 Rdlr. 2 Mk. 8 Sk.

6. Tjeneste ved Agerdyrkningen.

Ethvert Arbeide ved det halve Pastoratboel, navnlig at pløie og saae, at høste og tærskte Kornet, lader Præsten selv forrette ved sine Tjenestefolk. Derimod er samtlige Kaadnere og Inderste i hele Kvers Menighed pligtige, ethvert Aar at gjøre Præsten 1 Dags Haandarbeide eller derfor betale ham 1 Mk. Denne Dags Arbeide benyttes sædvanligt til at grave Tørv eller en lignende Forretning, og nyde de derved om Dagen 3 Maaltider. Desuden har Præsten som Andeel i de under Afdeling B. 5 anførte Kaadnerpenge, nemlig 1 Mk, af hvert Kaad, at fordre 2 Rdlr. 4 Mk. i Lighed med Kirken.

Ogsaa er enhver Halvboelsmand i hele Sognet forpligtet til, enten at hjemkøre for Præsten 5 Læs Tørv i Huset, eller ogsaa at køre 5 Læs Gjødning ud paa Marken for ham, dog at for hvert Læs ogsaa kan ydes 6 Sk.

7. Saakaldte Jernkøer*) og visse Kjørsler.

*) Ældre betegnelse for en ko, der mod en vis afgift for bestandig var overladt en gård til brug således, at om den døde, skulle den af brugeren erstattes med en anden lige sa god. Udtrykket såvel som retsforholdet stammer vistnok fra Tyskland, hvor det med hensyn hertil hedder "Eisernes Vieh das stirbt nie." I Danmark, hvor Jernkøer nævnes i gamle Jordebøger, sommetider under betegnelsen "udadelige Køer" synes det især at have været kirker, der har ejet saadanne.

(Salmonsens Leksikon)

Af disse Køer, som stedse leveres til Eftermanden i Embedet, forefindes ingen ved dette Præstekald.

Naar Præsten opfordres til at tage en Syg til Guds Bord hjemme i Huset, eller ogsaa en anden Embedsforretning skal fuldføres i Menigheden, saasom ved Barsedaab eller Parentation +), saa afhentes han af Vedkommende med Heste og Vogn.

8. Fri Græsning.

Præsten til Kvers havde forhen paa Kvers Bymark, nemlig i den saakaldte Kogang, fri Græsning for 4 Køer. For denne fri Græsning blev ham ved den siden foretagne Deling og Udskiftning af Kvers Bymarker seperat Land tillagt, som findes nær ved det Land, der hører til det halve Pastoratboel. Paa Tørsbøl Mark derimod havde Præsten blot fri Græsning for een Ko, og tør nok antages, at det Stykke Land ved Tørsbøl Mark, som nu høre til Præstegaarden, er samme tillagt for denne Koes Græsning.

Paa de Marker, som høre til Gaarden Ladegaard, har Præsten i Kvers med Hensyn til sit halve Boel i forrige Tider havt fri Græsning for 6 Køer, og i Ladegaards Skov, som kaldes Fredeskov, for 1½ Ko, samt i Skoven Engskov Nydelsen af 3-4 Læs Hø; hvilken fri Græsning og Nydelsen af de benævnte 3-4 Læs Hø derimod, ifølge en mellem den daværende Kirkepatron Andreas Petersen og den samtidige Præst, Pastor Hviid truffet Accord, dateret Ladegaard den 29de November 1765, er forandret derhen, at Præsten i Kvers senere blot skal have fri Græsning for 4 Køer paa de til Gaarden Ladegaard hørende Marker, medens den bortfaldne Græsning af 3½ Køer og Nydelsen af 3-4 Læs Hø i Skoven Engskov, tillægges Præstegaarden i Kvers den saakaldte indhegnede Mark Limbæk, som bestaaer af 16 Tdr. Ld., hvilken indhegnede Mark Limbæk Præsten er berettiget til at benytte og behandle efter eget Behag til sin Fordeel. Desuden leveres ethvert Aar i Høhøstens Tid af Gaarden Ladegaard 7 Læs Hø til Præsten.

9. Tiende i Korn og Qvæg.

Eieren af det Kongelige Boel i Tørsbøl leverer ethvert Aar i Høstens Tid til Præsten af Rug 2 Traver, af Byg 2 Traver og af Havre ligeledes 2 Traver; hvorimod Boelsmændene under Søgaard Gods i samme By, som ialt eie lo halve Boel, ligeledes ethvert Aar i Høstens Tid yde af hvert halve Boel 1 Trave eller 20 Kjærve ++) Rug, 15 Kjærve Byg og 15 Kjærve Havre. Alt in natura.

+) Ligtale. ++) Negbundet af 3 neg. 20 kjærve = 1 trave.

Byen Kvers derimod, som bestaaer af 29 halve Boel, leverer ogsaa ethvert Aar i Høstens Tid af hvert halve Boel 16 Kjørve Rug, 16 Kjørve Byg og 21 Kjørve Havre, ligeledes in natura, hvilket af vedkommende Boelsmænd leveres i Præstens Huus.

Qvægtiende leveres ikke til Præsten, med Untagelse af det, hvad der allerede forhen er anført under Afdeling B. 5, og som paa den anførte Maade deles mellem Kirken og Præsten.

10. Accidentier.

Til disse Accidentier regnes først en Deel Offere, som i denne Menighed ydes af dem, der ere Faddere ved en Barnedaab, der ledsage en Kirkegangskone, der ere Gæster ved en Brudevielse, og som ledsage et Lig til Kirkegaarden, hvorover der siden holdes Ligprædiken; saasom det sidste er bestemt ved Overretten, Gottorff den 2den Marts 1784.

Om alle efterstaaende Accidentier, der ere ansatte til en fast Sum, gjælder det Samme, hvad der er anført ved Høitidsofferet, at det anførte Gebyr er det mindste, hvad der bør ydes.

For et ægtefødt Barns Daab faaer Præsten intet Gebyr, men der ofres derimod af dem, der ere Barnets Faddere. For et uægte Barns Daab var forhen fastsat som Gebyr 1 Rdlr. 3 Mk. 10 Sk., hvilken Bestemmelse ifølge almindelig Lov ikke kommer til Anvendelse.

En Kirkegangskone ofrer ved sin første Kirkegang 1 Rdlr. Ledsagerinden derimod frivilligt.

Skriftepenge betales ikke af dem, for hvilke der er offeret paa de 3 store Høitider; dog ydes ved det saakaldte Mikkelsdagsregnskab for enhver confirmeret Person i Menigheden 4 Sk. til Brød og Vin af vedkommende Huusfader.

Privatcommunion holdes her ikke, uden naar Nød og Omstændigheder kræver det, og for at tage de Syge til Guds Bord, ydes intet Gebyr.

For Confirmandernes Forberedelse og deres Confirmation faaer Præsten af enhver 3 Mk. indtil 2 Rdlr. efter Stand og Formue.

Naar Nogen forlanger en offentlig Forbøn eller Taksigelse, som sjelden skeer, godtgjøres dette almindeligt ved en Foræring af fersk Fisk eller Lignende.

For Trølovelse betales 1 Rdlr. og i Forbindelse med Tillysning 2 Rdlr., naar derimod Tillysning forlanges særskilt, saa gives derfor 1 Rdlr. 1 Mk. For en Ægtevielse i Kirken betales et fast Gebyr paa 3 Rdlr. 1 Mk., desuden ofres af Brudeparret og de tilstedeværende Gjæster. Fordres Ægtevielse i Kirken eller i Huset ifølge Kongelig Concession, saa ydes derfor det dobbelte Gebyr, samt Godtgørelse for den bortfaldne Trølovelse og Tillysning, saasom iligemaade ofres af Bryllupsgjæsterne.

For et Lig, hvorpaa der blot kastes Jord, ydes 3 Mk.⁴ Sk; for et Barnelig tilligemed Gravtale, 1 Rdlr. 2 Mk. og for et Barnelig med Parentation 1 Rdlr. 4 Mk; for et voxent Lig tilligemed Prædiken 2 Rdlr. og naar der ogsaa forlanges Parentation 3 Rdlr. 1 Mk. Naar der holdes Prædiken over et Lig, saa ofres desuden, som forhen anført, af det hele Ligfølge.

For en Person, som forhen sad offentlig til Skrifte, blev betalt 1 Rdlr. 3 Mk. 10 Sk., og Deprecationen^{*)} fra Prædikestolen havde samme Gebyr, men denne Sag er ikke i mange Aar kommen til Anvendelse.

For et Fødselsbrev var forhen ansat som Gebyr 1 Rdlr. 3 Mk. 10 Sk., men skal samme blot undtagelsesviis forlanges; derimod ydes for enhver Attest af Kirkebogen, være det Daabs- Confirmations- Trolovelses- Vielses - Communios- eller Døds- Attest, altid 3 Mk.⁴ Sk. Naar en Bekjendtgjørelse skal publiceres i Kirken, saa betales derfor, med Undtagelse af Kongelige Forordninger og Sognets egne Anliggende, til Præsten 3 Mk. Naar der holdes General- eller Special-Visitation i Menigheden, saa betales til Biskoppen og i de senere Aar ogsaa til Visitatorerne enhver Gang som Gebyr 6 Rdlr. 4 Mk. For Maaltidet ved enhver Visitation faaer Præsten 11 Rdlr. Begge Summer udredes ved Ligning paa samtlige confirmerede Beboere af Sognet med Undtagelse af Leiefolk, og saaledes at enhver Huusfader gjøres ansvarlig for Bidragene af de til hans Husstand hørende Personer.

11. Ved Ordination, Introduction og Embedets Tiltrædelse har Præsten ingen Omkostninger; meget mere ofres ham af Menigheden ved Begyndelsen af hans Function som Præst et frivilligt Offer eller det saakaldte Manteloffer; hvorved i det gamle Inventar var tilføiet, at Menigheden ikke var forpligtet dertil.
12. Endnu har Præsten med sin Familie Rettigheder paa Kirkegaarden og i Kirken. Hans Begravelsesplads paa Kirkegaarden er anført paa det af Landmaaler Nissen 1857 optagne Kort under Nr. 22, og i Kirken er Pastoratet foruden Skriftestolen og den lukte Stol, som Præsten og hans Familie benytter, tillagt i Stolen Nr. 12 for Fruentimmer paa den sydlige Side det første og andet Stade, og i Stolen Nr. 8 for Mandfolk det første Stade, samt paa Loftet i Stolen Nr. 1 det femte Stade og i Stolen Nr. 3 det tredje Stade, de to sidste dog i Fælleskab med et andet Boel i Kvers.

Ogsaa er ifølge Allerhøieste Resolution af 13de Januar 1838 tillagt en eventuel Præsteenke af Kaldet en aarlig Pension af 53 Rdlr. 2 Mk.

(jvf. Rescriptbogen Pag 163)

*) Åbenbar skrifte, således kaldtes den syndsbe kendelse der fandt sted i menighedens påhør, og det krævedes før adgang til nadver nydelse af vitterlige syndere som kættere, troldkarle, manddrabere, volds mænd, jomfrækrenkere, skøger o.l. Skønt man længe fra officiel side holdt fast ved åbenbar skrifte, svækkedes dets betydning derved, at det sjældent gennemførtes for personer af de højere samfundslag. I anden halvdel af 1700-årene bortfaldt det helt. (Håndbog for danske lokalhistorikere)

D. Degnens Indtægter.

1. Salarium fixum har Degnen ikke.
2. Legatpenge forefinnes heller ikke for ham.
3. Degnen har som saadan intet Land; dog har han Rettighed til Græsset, som voxer paa Kirkegaarden, hvilket han kan lade høste, men ikke benytte til Græsning af Kreaturer. Denne Ret inddrages ved Vacance.
4. Af det saakaldte Fastegebyr i Æg og Brød nyder Degnen den tredie Deel af det, som er anført under Præstens Indtægter.
Ligeledes faaer han den tredie Deel af den Smørtiende, som leveres hos Præsten, men som ikke kan anslaaes til en fast Sum, da Antallet af Køerne i Sognet ethvert Aar er forskjelligt. Ogsaa modtager han en tredie Deel af de Brød, som Sognets Boelsmænd have at levere i Juni Maaned. Som Martinsgebyr eller Gaasetiende levere samtlige Boelsmænd i Kvers og Tørsbøl til Degnen ethvert Aar til Martinsdag af det hele Boel $\frac{1}{2}$ Gaas i Forbindelse med 4 Brød.
5. Høitidsofferet ydes Degnen paa samme Maade, som ved Præstens Offer er anført, og beregnes for enhver Person af den omtalte første Klasse 6 Sk., og for enhver Person af den anden Klasse 4 Sk. Kirkepatronen eller Eieren af Ladegaard Gods ofrer 3 Rdlr. 1 Mk. 4 Sk. paa hver af de 3 Høitider.
6. I Korntiende leveres til Degnen af alle Boelsmænd i Kvers og Tørsbøl aarlig 1 Skp. Rug af det hele Boel; den adelige Gaard Ladegaard derimod 7 Skp. Rug. Som Qvægtiende faaer Degnen ethvert Aar for et Lam 5 Mk., saasom ved Kirkens Indtægter allerede er anført.
7. I Accidentier nyder Degnen:
Ved en Barnedaab et Offer af Barnets Faddere. Af en Kirkegangskone 1 Mk., som ofres af hende selv. Ved en Ægtevielse som Gebyr 4 Mk., og desuden Offer af Brudeparret og Brudfølget.
For Sang ved et Lig i Huset 1 Mk. 8 Sk., for Sang ved Graven, naar ingen Ligprædiken holdes 1 Mk., for Sang ved Ligprædiken 1 Mk. 8 Sk., og for Personaliernes Affattelse 1 Mk.
Af de 40 Kaadnere faaer han ialt 1 Rdlr. 2 Mk.; saasom forhen er anført ved Kirkens og Præstens Indtægter.
8. I Kirkens Tjeneste ydes ham hvert Aar af Kirkens Kasse:
For at bære Tavlen rundt i Kirken. 2 Rdlr. 4 Mk. For at sætte Psalmenumrene. 1 Rdlr. 3 Mk. 8 Sk. For at føre Duplicatet af Kirkebogen 3 Mk.
9. Hans Bolig, som i Forbindelse med de to Skoleklasser er 14 Fag lang, vedligeholdes nu af Skoledistrictet.
10. Iøvrigt har Degnen i Kirken en lukt Stol for sin Familie, der er fri for alle Kirkens Byrder, og til sin Degnetjeneste har han en Begravelsesplads paa Kirkegaarden, der er betegnet som Nr. 80 paa det forhen omtalte Kort.

At det foranstaaende Inventarium ifølge Visitatorialskrivelse af 22de October 1860 er oversat og revideret efter gjensidig Overenskomst af Kirkepatronen, Præsten og Degnen samt de nuværende Kirkeværgere og Sogneforstandere; dette bevidnes herved af dem ved deres egenhændige Underskrift.

Saaledes skeet Kvers, den 5te December 1860.

H.C.Ohlsen.	Damm.	J.Petersen.
Kirkepatron.	Sognepræst.	Degn.

P.Petersen Quarsing. Hans Peter Paulsen.
Kirkeværgere.

Hans Peter H. Bohlbro. Hans P. Knutzen. Jes Asmussen.
Andreas Asmussen. Hans Clausen Assenholm. Rasmus Boysen.
Jes Lorenzen. Nis Clausen. Hans Christian Chrestensen.
Sogneforstandere. (L.S.)

Ifølge dertil meddeelt almindelig Bemyndigelse fra Ministeriet for Hertugdømmet Slesvig stadfæstes foranstaaende herved som Kirkeinventar for Kvers Kirke.

Det bemærkes, at Leveringstiden for den Præsten og Degnen tilkommende Ydelse af Smør forlængst har været omtrent ved Midsommertid, og at Smørret er Sommersmør.

Nærmere Ordning forbeholdes med Hensyn til Visitationsgebyrer og deres Udredelsesmaade.

Kgl.Kirkevisitatorium for Aabenraa Provsti, den 13de Marts 1861.

Heltzen.	Karstensen.
	konst.

Som eksempel på hvorledes man tidligere sikrede sin alderdom, bringer vi en afskrift af en aftægtskontrakt. Det var almindeligt, at den nye ejer som en del af købesummen forpligtede sig til at underholde sælgeren og evt. hans kone, så længe de levede. I dette tilfælde hvor det er en søn, der er køberen, forpligtes han også til at underholde en yngre broder.

VITTERLIGT GJØRES HERVED at Parcellist Jep Jepsen i Ladegaardskov som Overladeren paa den ene, og hans Søn Niels Jepsen sammesteds som Tiltræder paa den anden Side have oprettet og i Dag i Retten afsluttet følgende

Overladelses- og Aftægtskontrakt.

§ 1.

Jep Jepsen overlader hermed for sig og sine Arvinger det ham ifølge Contract af 16 April 1831 tilhørende i Ladegaard Engskov beliggende Parcelliststed, nemlig Bygninger med Alt hvad deri er Jord- Mur- og Naglefast og al den til samme hørende Jord, hele Besætningen, Inventariet, Ud- og Indbo. Alt i den Tilstand hvori det nu befindes til bemeldte hans Søn Niels Jepsen og dennes Arvinger til Arv og Eie saaledes, at han ligesom han den 1 Mai f.A. har tiltraadt Stedet med Tilbehør ogsaa for Fremtiden maa bruge og benytte samme som sin velerhvervede Eiendom i Overenstemmelse med de ældre Adkomstdocumenter og denne Contract.

§ 2.

Derimod forpligter Tiltræderen sig til fra Tiltrædelsen at bære og udrede alle paa Stedet hvilende Byrder og Afgifter og overhovedet fra den Tid af at yde, hvad deraf bør ydes.

§ 3.

I Overladessum betaler Niels Jepsen 640 Rdlr. skriver Sex Hundrede og Fyrgetyve Rigsdaler paa følgende Maade:

1. Han betaler til sin yngste Broder Hans Peter Jepsen 480 Rdl. som bliver indestaaende i Stedet, forrentes fra hans Confirmation af med $3\frac{1}{2}$ p.Ct.p.a. og efterat han er bleven myndig udbetales efter Opsigelse med et halvt Aars varsel fra en af Siderne.
2. Af Resten 160 Rdl. der ligeledes foreløbig bliver indestaaende i Stedet mod $3\frac{1}{2}$ p.Ct.Rente, er han pligtig til at udbetale til Overladeren, større eller mindre Beløb, som denne behøver og forlanger.

§ 4.

Derhos er Tiltræderen pligtig til at underholde og opdrage sin ovennævnte yngste Broder forsvarligt indtil Confirmationen, holde ham til Skolen og lade ham confirmere, at forsyne ham med tilbørlige Confirmationsklæder og strax efter Confirmationen at udlevere ham et nyt Skrin.

§ 5.

Endvidere forpligter Tiltræderen sig til at yde til Overladeren, saa længe denne lever følgende Aftægt:

- a. fri Bolig bestaaende af Stue, Kjøkken og Brændselsrum som Tiltræderen har at indrette, forsyne med en Jern-Kakkelovn og en Klokke og i Fræmtiden at vedligeholde.
- b. Til Aftægt hører Halvdelen af Haven sønden for Huset.
- c. aarlig leveres: 7 Skjæp. Rug, 4 Skjæp. Byg, 3 Skjæp. Malt, 3 Skjæp. Boghvedegryn, 2 Lispund røget Flæsk, 2 Lispund ferskt Kjød, 4 Skjæp. Kartoffler, 1 Pund Uld, $\frac{1}{2}$ Lispund reenskaget Hør, $\frac{1}{2}$ Skjæp. Salt, 1 Td. Humle, 6 Td. raffineret Brændolie, 6 Tusind strøgne Tørv, 2 Læs Sommerbrændsel, 60 Stk. Æg til hvad Tid de forlanges, og i Haandpenge 6 Rdlr. og 40 Skilling.
- d. ugentlig 1 Pund Smør.
- e. daglig, en $\frac{1}{2}$ Kande nymalket Mælk.
- f. fornøden Opvarning og Pleje i Sygdoms- og Svagelighedstilfælde. Overladeren tager med sig paa Aftægten en Seng og andet Husgeraad, som han behøver, hvilket Alt efter hans død tilfalder Stedets Besidder imod denne lader Aftægtsmanden begrave efter Sognets Skik.

§ 6.

Overladeren lover at overlevere Tiltræderen Stedet frit for alle Behæftelser, som ikke er nævnt i denne Contract.

§ 7.

De med denne Contracts Udfærdigelse forbundne Omkostninger og Halvprocentskatten +) betaler Tiltræderen alene, og har han med Hensyn til disses Beregning paa Tro og Love angivet Stedets Værdi til 1500 Rdlr. Til Bekræftelse underskrive Contrahenterne denne Contract, idet de til Sikkerhed for sammes Opfyldelse pantsætte Alt, hvad de eie, og Tiltræderen tillader, at den maa ind protocolleres paa hans Folium i Henseende til §§ 3 og 5.

Saaledes passeret paa det kongelige Herredscontor for Lundtoft Herred.

Graasten den 3 Januar 1857.

Jep Jepsen. Niels Jepsen.

+) Ved Forordning af 8 februar 1810 indførtes i Danmark denne statsafgift, der, som navnet antyder, udredes med en $\frac{1}{2}$ % af faste ejendommers overdragelsessummer ved køb. Afgiften ophævedes, da stempeloven vedtoges i 1911.

Kornskæppen varierede i landets forskellige egne. Haderslevskæppen var $\frac{1}{8}$ tønde.

Møntfoden. 1 Rigsdaler = 6 Mk. 1 Mk. = 16 rigsbankskilling.

Smeden har fra de ældste tider været en meget betydningsfuld person i landsbysamfundet, af hans kunnen og viden var man stærkt afhængig. Mange steder slog flere bønder sig sammen og lavede en aftale med smeden, at han skulle udføre alt nødvendigt smedearbejde for dem. Til gengæld overlod man ham et jordstykke - Smedelandet - til fri dyrkningsret. En sådan smedekontrakt, oprettet d. 26 maj 1827, er blandt de arkivalier fru Brodersen, Rinkenæs Nederby har overladt foreningen til arkivet. Vi gengiver nedenfor denne 150 år gamle kontrakt.

-----"-----

Herved gjøres vitterligt for Alle og Enhver, men især for dem, som det er magtpaaliggende, at mellem Smede-Interessenterne i den søndre Halvdel af Rinkenis By, saasom Gaardmændene Jes Thaysen, Hans Nissen, Hans Chr. Bak, Degnen Hans Peter Jessen, Peter Fr. Richelsen, Peter Henrik Nicolaisen, Lorenz Leik, Jens Beuschau, Hans Berthelsen, Hans Chr. Godt, Peter Jessen, Jürgen Thaysen, alle i Rinkenis og Hans Thaysen paa Sandager paa den ene og Smeden Jörgen Dethlefsen paa den anden side, efterstaaende Contract er oprettet og idag udfærdiget af Øvrigheden.

§ 1.

Forbenævnte Interessenter overlader for sig og deres Arvinger, det dem fælles tilhørende Smedeland til Smeden Jörgen Dethlefsen for og medens den Tid han uden Daddel forretter deres Smedearbejde, saaledes at han paa husholderisk Maade skal kunne skalte og valte med samme. Han skal opbrække Landet i god Orden og gjøde det tilbørligen, ogsaa vedligeholde Indfredningens Andeel.

§ 2.

Modtager skal betale og afholde dette Lands samtlige Afgifter og Byrder, der maa nu hvile derpaa eller frentidig derpaa lægges, i ligemaade forrentes den derpaa hæftende Gjæld til Nationalbanken, han skal overhovedet af Landet præstere Præstanda og vorde Enhver retfærdig, saalænge han har Landet.

§ 3.

Interessenterne betaler desforuden aarligen om Maidag til Jörgen Dethlefsen, saalænge han forretter deres Smede-Arbejde, saaledes:

Jes Thaysen.	2 Rbd.	2 mk.	6 sk.
Hans Nissen.	2 -		
Hans Chr.Bak.	1 -		6 -
Degnen Jessen.	1 -		6 -
P.Fr. Richelsen.	1 -	2 -	13 -
Peter Nicolaisen	1 -	2 -	13 -
Lorenz Leik.	2 -	2 -	6 -
Jens Beuschau.	2 -	2 -	
Hans Berthelsen.	1 -		6 -
Hans Chr.Godt.	2 -		13 -
Peter Jessen.	1 -		6 -
Jürgen Thaysen.	2 -	2 -	6 -
Hans Thaysen. Sag.	1 -		6 -

§ 4.

Derimod skal Jörgen Dethlefsen foruden anden end den ovennævnte Godtgjørelse forsvarligen og godt forrette merbemeldte Smede-Interessenter følgende Smede-Arbejde, saasom:

- a) beslaae deres nødvendige Heste, saavel paa de forreste som de bagerste Hove, iligemaade forrette Hovjernelenes Skærping.
- b) Smede-Arbejdet med gamle og nye Arbeidsvogne, Skovslæderne, Plove og Harver. Derfor skal han have for hvert Vognhjul med nye Skinner 3 mk. 3 1/5 sk., med gamle Skinner 1 mk 9 3/5 sk., og naar Skruer forlanges til Vognen, derfor alene 1 Rbdl. 3 mk. 9 3/5 sk. i Sølv.
- c) Smede-Arbejdet ved Husenes, Ladernes, Ager- og Markredskabernes Reparation, de maa have hvad Navn de ville.

§ 5.

Interessenterne leverer selv Jernet og Kul til de § 4 navngivne Arbejder, og besørger ved Arbejdet Forslaaning og Pustningen. Iøvrigt skal Jörgen Dethlefsen være forbunden til, frem for andre fortrinligen at expedere Interessenterne, og ikke lade dem vente med deres Arbejde, saaat Nogen, som ikke hører til Interessentskabet, først expederes.

§ 6.

De nye Plader til Plovene, Smede-Arbejdet ved en ny Bygning, Bygningen maa nu bestaa af et eller flere Fag, Forfærdigelsen af Spader, Øxer og jern-drevne Gjenstande, hvortil Fiil og Slibesten udfordres, hører ikke med i Arbejdet, men betaales særskilt.

Dette til Vitterlighed for alle Contrahender have de velvidende og veloverlagt underskrevet denne Contract - imod Pantsættelse af deres samtlige Gods og Ejendom og under Opgivelse af alle Wetsudflugter og Rettergangshjælp, ogsaa af Retsregelen, at en almindelig Opgivelse ikke gjælder, der maatte da være en særegen forangaaet,- saaledes at ogsaa Smede- Interessenternes Efterfølgere skulle være bundne dertil paa forbenævnte Tid. Saaledes sket Gravensteen, den 26 de Mai 1827.

Før Contractens Underskrift er aftalet, at Smeden ved den ene Smede-Esse tør befordre de fremmede Gjæster, mens han fortrinsvis ved den anden befordre Smedegjæsterne.

In fidem. (sign) Thomsen.

Jes Thaysen, Hans Nissen. H.Thaysen.
Hans Chr.Bak. Jessen. P.F.Richelsen.
P.H.Nicolaisen. Lorenz Leik. J.Beuschau.
Jürgen Thaysen. Hans Berthelsen.

17 Juni. 1827. H.Chr. Godt. Peter Jessen.

Jörgen J.Dethlefsen. Smed.

Til medlemmerne.

Skønt der endnu ikke er gået et år, siden foreningen blev stiftet i februar, finder vi det rigtigt kort at orientere medlemmerne lidt om, hvad der indtil nu er sket. Først vil vi takke for den interesse, vi har mødt, så medlemstallet er vokset, uden at der har været lavet stor propaganda. Men vi vil meget gerne have endnu flere medlemmer, for jo flere medlemmer, jo flere muligheder for aktiviteter.

Til det lokalhistoriske arkiv har vi allerede modtaget flere billeder og en del arkivalier, der er af stor interesse og tillige har kulturhistorisk værdi. Styrelsen retter en hjertelig tak til giverne.

Det er os en glæde at kunne meddele, at vi i begyndelsen af 1976 vil få et værelse på biblioteket, hvor arkivalierne og billedsamlingen vil blive opbevaret. Bibliotekar Steen Felter har lovet at modtage arkivalier på biblioteket i dets åbningstider, men man kan selvfølgelig stadig henvende sig til arkivudvalgets medlemmer, hvis man ønsker noget afhentet. Skulle De rydde lidt op i gemmer og der støde på foreningspapirer, personlige papirer, attester, svendebreve, diplomer, dagbøger, skøder, fæstebreve, tegninger, sange, billeder, for blot at nævne noget, så lad det ikke gå i papirmøllen, men aflever det til arkivet. ALT har interesse og har værdi for at give et billede af byen, egnen og de mennesker der har boet her.

Foreningen har været medvirkende til, at der er foretaget restaurering af stenen i Rode skov, og en anden mindesten, der vil blive fortalt om næste år.

En Canadier henvendte sig på turistforeningens kontor for at søge oplysning om sin slægt, der stammede fra Gråsten. Her kunne vi yde hjælp, så han kunne få udrett tråde i sin stamtavle.

Mens disse linier blev trykt, havde vi udstillingen i Sydbank om lokalhistoriske arkiver, og i samme tidsrum afholdt foreningen møde i Rinkenæshus.

I al beskedenhed synes vi, at vi er nået et lille stykke på vej, så vi har de bedste forhåbninger om, at vi kan leve op til de mål, vi har sat os.

December 1975.

Styrelsen.

